

GELİR DAĞILIMI VE FAKİRLİK

Tevfik PEKİN (*)

ÖZET

Fakirlik nedir, ya da fakir kimdir sorusuna cevap vermek zannedildiği gibi kolay değildir. Bunun için elde mukayeseye temel olacak bir ölçünün bulunması gerekir. Bir kişinin ya da bir ailenin insan haysiyetine yaraşır bir şekilde, zorunlu ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde bir gelire sahip olması, bir ölçü olabilir.

Bu konuyu incelerken mutlak fakirlik ile göreceli fakirlik kavramlarını birbirinden ayırmak gerekir. Temel ve zorunlu ihtiyaçlarını karşılayamayan bir kişinin durumu, mutlak fakirliktir. Göreceli fakirlik ise, bir kimsenin diğer bir kimseye göre daha az gelir elde etmesidir. Bu da o ülkede gelir dağılımındaki dengesizlikten kaynaklanmaktadır.

Bir ülkede gelir dağılımının dengesiz olmasının bir çok nedenleri vardır. Üretim faktörlerinin kişiler arası dağılımı, sahip olunan bu kaynaklardan ne ölçüde yararlanılabildiği, üretim faktörlerine sahip kişilerin eğitim ve teknik bilgi düzeyi, iş hayatının gerektirdiği beceriye sahip olup olmama sorunu, piyasa koşulları ve pazarlama sorunları, ulaştırma olanakları v.b. faktörler bu arada sayılabilir

Bu durumda devletin olaya müdahale edip, gelirin yeniden dağılımı yoluyla adil bir gelir dağılımını gerçekleştirmesi gerekir.

Fakirlik nedir, ya da fakir kimdir sorusuna cevap vermek zannedildiği gibi kolay değildir. Günlük konuşmalarımızda bu sözcüğü çok sık kullanır, şu insanın veya bu ülkenin fakirliğinden bahsederiz. Fakat konuyu biraz derinlemesine düşündüğümüzde, bir ülkenin veya bir kimsenin fakirliğinden bahsedebilmek için elde mukayeseye temel olacak bir ölçünün mevcut olması gerektiğini anlarız.

Bilindiği gibi, insanlar yaşamlarını devam ettirebilmek için pek çok mal ve hizmete ihtiyaç duyarlar. Fakat ihtiyacı olan malların tümünü satın alabilecek düzeyde gelire sahip olanlar çok azdır ve genelde insanlar bunların ancak bir kısmına sahip olabilirler. İşte fakirliğin ölçüsünü de buradan hareket ederek saptamak gerekecektir.

(*) Prof.Dr., D.E.Ü. İ.I.B.F., İktisat Bölümü

Bir kişinin ya da bir ailenin, insan haysiyetine yakışır bir biçimde yaşamasını sağlamak için ne kadar gelire sahip olması gerektiği, konunun uzmanlarınca ve bilimsel yöntemler kullanılarak saptanır. Bu yapılırken ve özellikle insan haysiyetine yakışır bir yaşam biçiminin nasıl olacağı belirlenirken kişinin zorunlu ihtiyaçlarının neler olduğu noktasından hareket edilmesi gerekeceği açıktır. Zorunlu ihtiyaçların karşılanmasına yetecek düzeyde saptanan bu gelir düzeyine fakirlik sınırı diyebiliriz. Kuşkusuz fakirlik sınırının saptanmasında ülkeler arası farklılıklar olabilecektir. Küresel anlamda bir fakirlik ölçüsü yerine ülkelere göre, ya da ülke gruplarına göre fakirlik sınırlarının saptanması daha anlamlı olacaktır. Çünkü kişinin zorunlu ihtiyaçları kültür, doğal çevre, gelenekler v.b. gibi faktörlerin etkisi ile şekillenir ve çeşitlenir. Bu faktörler ise ülkeden ülkeye farklılıklar gösterebilir.

Fakirliğin ekonomik yönü ve nedenleri incelendiğinde karşımıza iki kavram çıkmaktadır. Bunlardan biri mutlak fakirlik diğeri ise göreceli fakirliktir. Yukarıda açıkladığımız fakirlik sınırının altında kalan, diğeri bir ifadeyle insan haysiyetine yakışır bir şekilde temel ve zorunlu ihtiyaçları giderilemeyen bir kişi veya ailenin durumu mutlak fakirlik olarak nitelenmektedir. Buna karşılık göreceli fakirlikte ise söz konusu olan, bir kimsenin bir diğeri kimseye göre daha az gelir elde etmesidir. Kuşkusuz böyle bir durumun ortaya çıkmasının nedeni, o ülkedeki gelir dağılımının dengesiz olmasıdır. Bu dengesizlik arttıkça, göreceli fakirliğin de o denli büyük olacağı açıktır.

Ancak şunu belirtelim ki, mutlak fakirlik ile göreceli fakirlik her zaman birlikte görülür diye bir genelleme yapmak hatalı olabilir. Bazı ülkelerde, örneğin Latin Amerika ülkelerinin bir kısmında göreceli fakirlik önemli boyutlara varırken, mutlak fakirlik belli ölçülerde kalmaktadır. Buna karşılık Asya Kıtası ülkelerinde göreceli fakirlik belli sınırlar içerisinde kalırken, mutlak fakirlik önemli boyutlara ulaşmaktadır.

Mutlak fakirliğin derecesini o ülkede kişi başına düşen gayri safi milli hasıla (GSMH) belirlemektedir. Kişi başına düşen GSMH ne kadar azsa, mutlak fakirliğin boyutu da o denli ileri düzeyde olmaktadır. Kişi başına GSMH, genelde ülkelerin gelişmişlik derecelerinin de bir ölçüsü olmaktadır. Olaya bu yönden bakınca, mutlak fakirlik ile geri kalmışlık olgularının aynı paralelde seyrettiği görülür.

Kişi başına düşen GSMH rakamı bize, GSMH'nin ülke nüfusu arasında eşit olarak dağıtılmış olsaydı, her birine ne kadar pay düşerdi şeklindeki bir varsayım dayalı bilgi vermektedir. Oysa GSMH'nin dağılımı genelde dengesiz olmaktadır. İşte bu dengesizlik ne kadar fazlaysa, o ülkedeki göreceli fakirlikte o denli fazla olmaktadır.

Göreceli fakirliğin söz konusu olmasında, diğer bir ifadeyle bir ülkede gelir dağılımında bir dengesizliğin ortaya çıkmasında hangi değişkenlerin etkili olduğu konusuna kısaca göz atacak olursak, her şeyden önce o ülkede mevcut üretken faktörlerin (sermaye malları, doğal kaynaklar, tarım alanları, işgücü gibi) kişiler arasındaki dağılımının bu konuda önemli bir yere sahip olduğunu görürüz. Bu dağılım ne kadar dengesizse, bir kısım insanların bu faktörleri kullanıp gelir elde etme şansları da o derece zayıftır. Fakir olarak nitelendirilebilecek bu geniş kitle, kendi emek gücünün dışında sınırlı ölçüler içerisinde küçük arazi mülkiyetine ve basit araç ve gerece sahiptir. Bu kitle genelde yeterli düzeyde eğitim de almamış olduğu için, bunların beşeri sermaye olarak gelir getirici unsur olmaları da sınırlı ölçüler içerisinde kalmaktadır. Diğer yandan fakir ailelerde nüfus artış oranının, zenginlere göre daha yüksek olması, bunların sahip oldukları kaynakların bölünerek zamanla daha da azalmasına yol açmaktadır.

Kuşkusuz üretken kaynaklara ne ölçüde sahip olunduğu önemli olmakla beraber, sahip olunan bu kaynaklardan ne ölçüde yararlanabildiği de önemlidir. Devletin öngördüğü bir takım düzenlemeler, bürokratik engeller, ya da üretken faktör sahibinin, üretime geçebilmesi için gerekli diğer faktörlere (özellikle sermaye faktörüne) yeteri kadar sahip olamaması gibi nedenlerle, bu aileler ellerindeki üretim faktörlerini kullanma fırsatını da kaçırmaktadırlar. Örneğin ağaçlık bir alanın orman alanı olarak kabul edilerek tarım yapmaya izin verilmemesi, bir iş yeri açmak için gerekli koşullar mevcutken bürokratik yaklaşımlarla bunun önlenmesi gibi konular burada sayılabilir.

Üretken faktörlerin kullanılıp ya da üretime koşulup bir gelir elde edilmesinin nedeni bazı hallerde de bizzat faktör sahibinin özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Yetersiz eğitim düzeyi, teknik bilgi eksikliği, iş hayatının gerektirdiği beceriden yoksun olma gibi olumsuzluklara sahip bir girişimcinin, piyasanın güçlü ve zengin firmaları ile rekabet etme şansının çok zayıf olduğu açıktır. Diğer yandan mali gücü zayıf ve yukarıda ifade edilen becerilerden yoksun olan bu insanların bir araya gelerek organize olmaları ve çıkarlarını birlikte korumaları şansları da azdır. Küçük çiftçiler ile küçük esnafı bu konuda tipik örneklerdir. Birleşemeyen, birleşmeden doğan politik gücü kullanarak politik kararları kendi

lehlüne yönlendiremeyen bu grubun, ellerindeki üretken kaynakları etkin bir biçimde kullanarak tatminkar bir gelir sağlama şansları çok sınırlı ölçüler içerisinde kalmaktadır.

Burada özellikle şu noktaya da dikkat çekmek gerekir. Üretken kaynakların, belli bir mal veya hizmeti üretecek şekilde bir organizasyon içerisinde bir araya getirilerek üretime koşulması, bir gelir elde edilmesi için gerekli olmakla beraber yeterli değildir. Çünkü, yerine göre, üretilen ürünlerin pazara sokulmasında bir takım güçlükler çıkabilmektedir. Bunlar bürokratik engeller olabileceği gibi, fiziksel engeller de olabilir. Belli bir piyasaya girebilmek için öngörülen koşullar, ulaştırma olanaklarında, ambalajlamada ortaya çıkan sorunlar gibi. Diğer yenden üretilen ürünün fiyatına devlet müdahale etmiyorsa, fiyat piyasada arz ve talebe göre oluşacaktır. Bu durumda belli grupların girebildiği piyasaların kantitatif ve kalitatif yapısı ve özellikleri de gelir dağılımını etkileyen kriterler arasında yer almış olacaktır.

Bir müteşebbisin kârı, satış hasılatından, bu üretimin gerçekleşmesi için kullanılan üretim faktörlerine paylarını ödedikten sonra geriye kalan pozitif farktır. Bu farkın büyüklüğü, ürün satış fiyatı veri iken, faktör piyasalarının yapısına bağlıdır ve bu yapı elde edilebilecek kârın büyüklüğünü dolaylı olarak belirleyecektir. Faktör piyasalarında bazen fiyatlar devletçe saptanmış (asgari ücret) olabilir. Bu durumda müteşebbisin milli gelirden alacağı payı bu kararlar etkileyecektir.

Eğer bir ekonomide üretken kaynaklar mülkiyetinin kişiler arası dağılımı ve diğer yandan üretim faktörlerinin katıldıkları üretimden aldıkları payın miktarını belirleyen düzen ve mekanizmalar yönünden mevcut durum, kabul edilebilir ölçüler içerisinde bir gelir dağılımını gerçekleştiriyorsa, devletin duruma müdahale ederek önlemler alması gerekecektir. Devlet bu tür önlemler alarak Milli Gelirin kişiler arası dağılımını yeniden düzenleyecek ve gelirin adil bir şekilde dağılımında sorumluluk yüklenmiş olacaktır.

Gelirin yeniden dağılımı etkisi yaratan araçlar parasal ve parasal olmayan önlemler şeklinde ortaya çıkabilir. Örneğin, artan oranlı bir vergi sistemi, eğer elde edilen gelir düşük gelir gruplarının yaşam standardını yükseltecek şekilde onlara aktarılıyorsa, bu gelirin yeniden dağılımı olmakta ve yüksek gelir gruplarından düşük gelir gruplarına bir gelir transferini ifade etmektedir. Buna karşılık, düşük gelir gruplarına verilen sağlık, eğitim v.b. hizmetlerin kalite ve kantite açısından iyileştirilmesi için devletçe yapılan harcamalar da parasal olma-

yan gelir dağılımını düzeltici politikalar arasında yer almaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde devletin bu görevini yeterli düzeyde yerine getirdiğini söylemek güçtür. Aslında devlet, Milli Gelir'in mümkün olduğu kadar büyük bir dilimini elde etmek için çaba harcamakta, ancak elde ettiği gelirlerin yetersiz bir kısmını fakirlikle savaş için kullanmaktadır. Bu nedenle göreceli fakirlik ile savaşta bütçe yolu ile gelir transferine bel bağlanmayarak, gelirin oluşumu sürecine yönelik olarak önlem alınması daha isabetli bir yöntem olarak ortaya çıkmaktadır.

Genelde gelişmekte olan ülkelerde emek verimliliğinde sektörler arası ciddi farklılıklar vardır. Bu farklılıkların giderilmesi, geleneksel koşullar içerisinde çalışan küçük işletmelerin sorunlarına çözüm aranması, tarımda feodal ilişkilere son verilmesi ve bu amaçla toprak reformu yapılması, pazar marjlarındaki bozuklukları giderici ve rekabeti sağlayıcı mekanizmaların işletilmesi gibi önlemler bu konuda ilk akla gelenlerdir. Bu arada düşük gelirli gruplara gelirlerini arttıracak demokratik kurumlardan yararlanma fırsatının verilmesi (sendikalar, toplu sözleşme), baskı grubu oluşturacak organizasyonlara gitmelerini engelleyen kuralların kaldırılması gibi önlemlerin de çok yararlı olacağı açıktır.

Çağımızda insan onuruna yakışır en iyi yönetim biçimi olarak kabul edilen demokrasinin gerekleri de zaten bunları zorunlu kılmaktadır.

SUMMARY

It is not easy as it might seem to answer the question: What is poverty? or Who is poor? In order to give an accurate answer to this question, one has to have a measurement criteria, a kind of "yardstick" as a basis for comparison. An income level which enables a family or a person to provide his necessary needs compatible with human dignity, might serve for this purpose.

In analysing this issue, we must make a distinction between the two concepts of poverty ; absolute poverty and relative poverty. A person unable to provide his basic and necessary needs is a case for absolute poverty while a person receiving less income compared to another person in that society is a case for relative poverty. This situation stems from an uneven distribution of income in that country.

The underlying causes of inequality in income distribution are various. The following factors may be stated among others: the distribution of factors of production among individuals, the level of utilization of these resource endowments, the level of education and technical knowledge of the owners of factor of production the presence or absence of the skills necessary for business activities, issues on market conditions and marketing, transport facilities etc.,

Under these conditions the state should intervene the economy by adopting redistribution policies in order to achieve a more equitable distribution of income.

KAYNAKÇA

BOLTZ, K.; *Ist eine gerechte Einkommensverteilung möglich*, Goldmanns Taschenbücher-Hamburg 1976.

CASSE/THIEME.; *Einkommens verteilung im Systemvergleich* Gustav Fischer Verlag, Stuttgart 1976.

HEMMET, H.R.; *Ursachen der relativen Armut aus Ökonomischer Sicht*, E+Z Nomos Verlag, Baden Baden 1988.

ITO. *Türkiye'de Gelir Dağılımı*, Yayın No: 1990-31, Istanbul-1990